

Awtistiaeth: Canllaw i Ymarferwyr o fewn Gwasanaethau Tai a Digartrefedd

ISBN 978-1-78286-039-6

Medi 2019

Rhagair

Rwy'n croesawu'r Canllaw diwygiedig sy'n amlygu'r materion mae rhai pobl gydag awtistiaeth yn eu hwynebu wrth ymgeisio am dai am y tro cyntaf, neu rwystrau eraill gallent eu hwynebu o fewn eu tenantiaethau. Mae'r Canllaw, a'r hyfforddiant cysylltiedig a fydd ar gael, yn darparu atebion ymarferol i ymarferwyr tai ar gyfer delio â materion sydd weithiau'n cael eu gweld fel ymddygiad gwrthgymdeithasol. Mae'r Canllaw yn adeiladu ar ddull sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn, gan roi unigolion wrth galon y broses o wneud penderfyniadau; yn helpu i nodi materion negyddol yn gynnar er mwyn dod i'r afael â gwrthdaro posibl.

Yn gynyddol, drwy hyfforddiant a ariennir gan Lywodraeth Cymru, mae'r sector dai yn dilyn dulliau wedi'i hysbysu gan drawma i greu amgylcheddau sy'n wybodus yn seicolegol. Drwy wneud hynny, mae posib' mynd i'r afael ag anghenion cymhleth tenantiaid sydd mewn perygl o ddigartrefedd, gan eu caniatáu nhw i gael mynediad i, a chynnal a chadw llety sefydlog a byw bywydau annibynnol.

Nid yw troi pobl allan o dai cymdeithasol yn gwneud synnwyr. Unwaith cânt eu gwneud yn ddigartref mae'n debygol y byddent yn symud i lety llai diogel, neu lety dros dro hyd yn oed, sydd, yn y sefyllfa waethaf, yn westy gwely a brecwast. Maent mewn perygl o golli cyswllt gyda rhwydweithiau cefnogi anffurfiol a ffurfiol, sy'n gwneud sefyllfa ddrwg yn waeth.

Mae'r dull hwn yn gyrydol; rydym angen buddsoddi yn ein teuluoedd diamddiffyn. Nid eu symud nhw o gartref sefydlog a diogel i lety dros dro ansefydlog ac anniogel. Yr hyn y dylem ymdrechu i'w gyflawni yw cefnogi teuluoedd i lwyddo yn eu tenantiaethau a pharhau yn eu cymunedau.

Yr hyn sydd ei angen yng Nghymru yw tai sefydlog o ansawdd da. Dyma yw sylfaen cymunedau ffyniannus. Bydd y Canllawiau a'r egwyddorion y maent yn eu hyrwyddo yn ein cynorthwyo i gyflawni'r nodau hyn ac rwy'n argymhell i holl ymarferwyr tai eu defnyddio.

Julie James AC,

Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol

Mae'r Canllawiau Tai newydd yn amserol yn dilyn gweithredu'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 a Deddf Tai (Cymru) 2014. Yn dilyn arolwg a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2015 o dros 1000 o bobl awtistig, rheini a gofalmwyr a gweithwyr proffesiynol ar y materion sy'n wynebu pobl awtistig wrth gael mynediad i wasanaethau a byw bywydau cyflawn, cododd pryderon o ran Tai fel thema gyson.

Mae'r Canllawiau newydd yn ymdrechu i fynd i'r afael â'r pryderon hyn drwy ddarparu adnoddau a chynghor a mwy o ymwybyddiaeth o awtistiaeth i weithwyr proffesiynol Tai sy'n gweithio o fewn unrhyw sector yng Nghymru.

Rwy'n arbennig o falch bod y Tîm Awtistiaeth Cenedlaethol wedi cyd-gynhyrchu'r Canllawiau gydag ymgynghorwyr awtistig, gweithwyr proffesiynol tai a gweithwyr proffesiynol sy'n gweithio gyda phobl awtistig, yn ogystal â rhieni a gofalmwyr a NAS Cymru. Roedd Grŵp Tasg a Gorffen mawr yn darparu goruchwyliaeth o'r gwaith wedi'i gadeirio gan Cymorth Cymru, a chyfarfu Grŵp Ysgrifennu bychan nifer o weithiau i ysgrifennu a llunio'r ddogfen dros gyfnod o 12 mis.

Rydym yn ddiolchgar i Lywodraeth Cymru am gyllido a chefnogi'r darn pwysig hwn o waith.

Y Cyng Huw David,

Llefarydd Iechyd a Gofal Cymdeithasol, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Mae'r canllaw newydd ar gyfer gweithwyr proffesiynol sy'n gweithio yn y sector tai wedi mabwysiadu dull newydd gan y Tîm Awtistiaeth Cenedlaethol. Bydd y Canllaw ar gael mewn copi caled gyda "mewnosiadau" y gellir eu hadnewyddu a'u hamnewid yn hawdd, yn hytrach na Canllaw copi caled traddodiadol wedi rhwymo. Bydd hefyd ar gael ar-lein lle gall pobl adolygu ac argraffu'r ffeiliau maent eu hangen.

Mae rhan gyntaf y Canllaw wedi ei chynhyrchu mewn "Penodau" hygyrch sy'n adlewyrchu Deddf Tai (Cymru) 2014, gydag adrannau "Awgrymiadau a Chynghor".

Mae'r ail ran yn darparu canllaw cynhwysfawr i awtistiaeth, mwy o wybodaeth am y cyflwr a sut all weithwyr proffesiynol addasu eu hymarferion er mwyn gwneud mynediad i gynghor ac arweiniad tai yn haws i bobl awtistig. Cafodd yr adran hon, yn yr un modd â'r Canllaw gyfan eu cynhyrchu ar y cyd gydag ymgynghorwyr awtistig. Rwy'n falch o gefnogi'r Canllaw sy'n sicrhau gael ei ddefnyddio gan weithwyr proffesiynol o fewn iechyd yn ogystal â sectorau eraill.

Dr Tracey Cooper,

Prif Weithredwr, Iechyd Cyhoeddus Cymru

Cyflwyniad

Mae'r canllaw hwn yn ymateb i faterion a godwyd gan bobl awtistig a gweithwyr proffesiynol trwy ymgynghoriad a hwyluswyd gan y Tîm Awtistiaeth Cenedlaethol ar ran Llywodraeth Cymru yn 2015 ac adroddiadau a gomisiynwyd gan Shelter Cymru, sy'n amlygu'r heriau a wynebwr gan bobl awtistig mewn perthynas â thai a'r gyfran uwch o bobl ddigartref sy'n awtistig.

Y defnydd o iaith

Mae'r tîm a gyd-gynhyrchodd y canllaw hwn wedi rhoi ystyriaeth i'n defnydd o iaith, gyda dealltwriaeth ei fod yn ennyn ymatebion cryf ac y dylai fod yn sensitif i'r gymuned awtistig. Rydym yn cydnabod na fydd un ateb a fydd yn cyd-fynd â dymuniadau pawb i'r polisi, gan ein bod yn gwybod fod llawer o drafodaeth ynglŷn â'r derminoleg a ffafir.

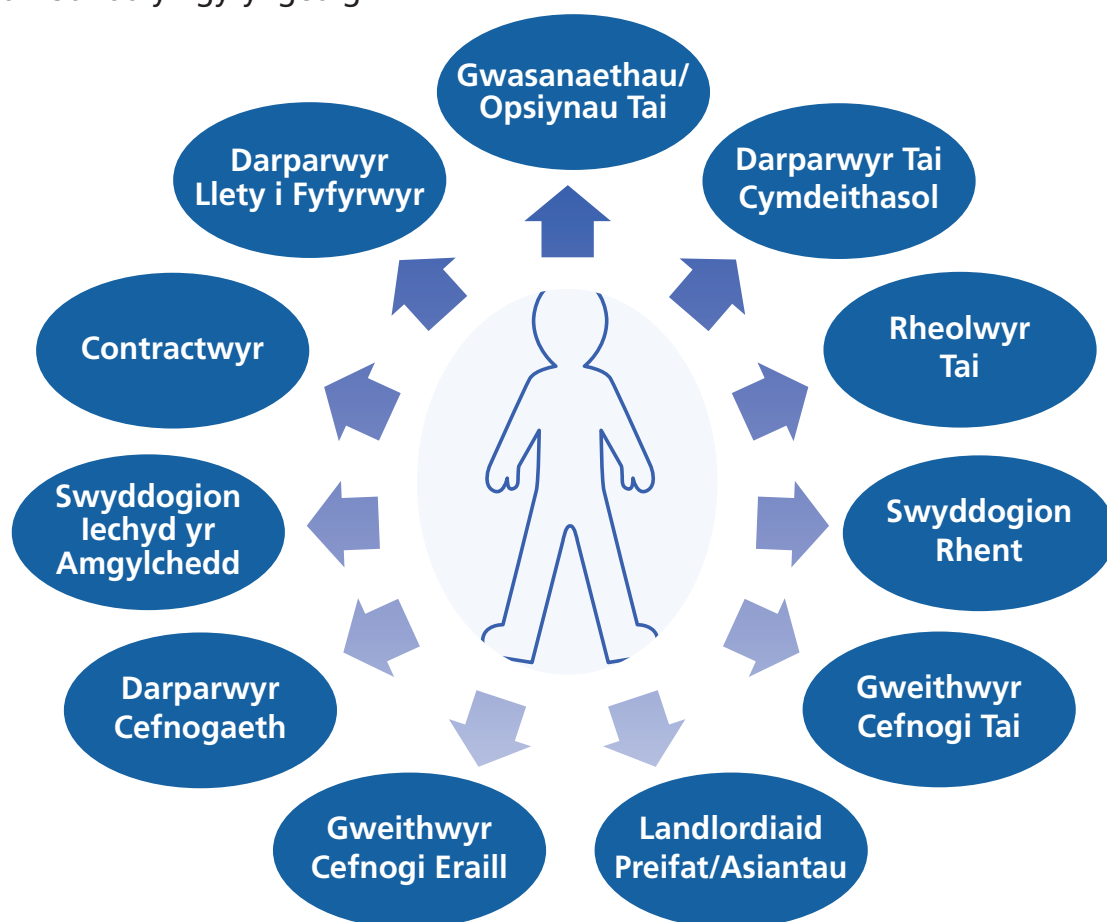
Rydym wedi penderfynu ar y defnydd o iaith hunaniaeth gyntaf yn hytrach nag iaith y person cyntaf, h.y. 'awtistig' yn hytrach na 'rhywun sydd ag awtistiaeth', wedi ystyried ymchwil diweddar, "Nothing about us without us."¹, safbwyntiau'r gymuned awtistig, a safbwyntiau'r ymgynghorwyr awtistig ar y Grŵp Gorchwyl a Gorffen Tai a Digartrefedd Awtistiaeth.

Bydd yr iaith trwy'r holl ganllaw hwn yn adlewyrchu'r penderfyniad yma. Fodd bynnag, rydym yn teimlo ei bod hi o'r pwysigrwydd pennaf i ymdrechu i barchu dewisiadau personol mewn enghreifftiau unigol ac fe fyddem yn cynghori unrhyw un sy'n darllen y ddogfen hon ar gyfer cyfarwyddyd i wneud yr un peth.

¹ Which terms should be used to describe autism? Perspectives from the UK autism community, Kenny et al; 2015

Diben y Canllaw hwn?

Mae'r canllaw hwn wedi cael ei ysgrifennu ar gyfer gweithwyr proffesiynol, ar draws y sectorau cyhoeddus, preifat a'r trydydd sector sy'n ymgysylltu â phobl awtistig a'u gofalwyr/teuluoedd o fewn y cyd-destun tai. Mae hyn yn cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i:

Mae'r canllaw arfer da hwn yn cael ei baratoi yn unol â Deddf Tai (Cymru) 2014. Gellid ei gymhwyso mewn lleoliadau eraill ac i gyflyrau ac anabledau eraill. Mae'r canllaw hwn wedi cael ei gyd-gynhyrchu gyda nifer o weithwyr tai proffesiynol, pobl awtistig a chydweithwyr sy'n gweithio gyda phobl awtistig led led Cymru.

Pam ei fod yn bwysig?

Nid yw diagnosis o awtistiaeth o anghenraid yn golygu na fydd unigolyn yn gallu ymdopi gyda byw'n annibynnol, ond efallai y bydd angen ystyriaeth ychwanegol arnynt wrth ddewis tŷ, gyda'r ffordd y caiff eiddo ei reoli a'r ffordd y caiff y tenant ei gefnogi.

Heb gefnogaeth briodol, efallai y bydd pobl awtistig yn wynebu anawsterau penodol gyda thai a gallant fod mewn perygl uwch o fod yn ddigartref. Fel y mae'r model cymdeithasol o anabled yn awgrymu, gallai lleihau'r rhwystrau y gall pobl awtistig eu hwynebu o fewn y sector tai olygu eu bod yn cyrraedd y deilliant gorau posibl gyda thai a gyda'u lles cyffredinol o ganlyniad i hynny.

Beth yw Anhwylder y Sbectrwm Awtistiaeth (ASA)?

Cyflwr niwroddatblygiadol yw anhwylder y sbectrwm awtistiaeth (ASA) sy'n effeithio ar y ffordd mae unigolyn yn cyfathrebu ac yn ymwneud â phobl eraill a'r byd o'u hamgylch. Mae'r ffyrdd y caiff pobl eu heffeithio yn amrywio o un unigolyn i'r llall.

*"Unwaith y byddwch wedi cwrdd ag un unigolyn ag awtistiaeth,
fe fyddwch wedi cwrdd ag un unigolyn ag awtistiaeth."*

Dr Stephen Shore

Mae ail ran y canllaw hwn yn cynnig mwy o fanylion am awtistiaeth i ymarferwyr.

Deddf Cydraddoldeb 2010

Mae sefydliadau'r Sector Cyhoeddus yn y DU yn cael eu gwahardd rhag gwahaniaethu yn erbyn unrhyw nodweddion gwarchodedig sydd wedi'u cynnwys o fewn y Ddeddf.

Y nodweddion a ddiogelir yw:

- oedran
- anabledd
- ailbennu rhywedd
- priodas a phartneriaeth
- beichiogrwydd a mamolaeth
- hil
- crefydd neu gredoau
- rhyw
- cyfeiriadedd rhywiol

Mae Canllaw Deddf Cydraddoldeb 2010 yn nodi: 'Gall anabledd ddeillio o ystod eang o namau a all fod yn: ddatblygiadol, megis anhwylder y sbectrwm awtistiaeth (ASA), dyslecsia a dyspraxia'.

Mae Adran 20 y Ddeddf yn gosod dyletswydd ar gyrff cyhoeddus i wneud addasiadau rhesymol i atal gwahaniaethu yn erbyn unrhyw un sydd ag anabledd. Dylech fod yn ystyriol o'r holl nodweddion uchod. Fodd bynnag, mae'r canllaw hwn yn awgrymu ambell beth i'w hystyried yn eich arfer chi a all eich helpu i wneud addasiadau rhesymol mewn perthynas ag awtistiaeth.

Sut allwch chi ddefnyddio'r Canllaw hwn?

Y bwriad yw y dylid defnyddio'r Canllaw hwn yn ymarferol ac yn rhwydd. Fe'i rhennir yn benodau thematig sy'n dilyn themâu ac elfennau Deddf Tai (Cymru) 2014, a'r arfer da a ddatblygwyd gan y sector tai a digartrefedd dros y cyfnod cyn ac yn ystod ei weithredu.

Ar ddiwedd pob pennod, gellir dod o hyd i'r prif awgrymiadau y gellir eu hargraffu i gyfeirio atynt yn rhwydd a'u defnyddio gan ymarferwyr ar bob lefel.